

مروری بر نرمش قهرمانانه در قرآن

با تأکید بر کلام رهبری

فاطمه مریدی*

چکیده

نرمش قهرمانانه، به عنوان یک تدبیر اجتماعی - سیاسی، همواره در رفتار ائمه نمود داشته است که مصداقی از آن در صلح امام حسن(ع) متجلی گردیده و مقام معظم رهبری در ترجمه کتاب «صلح امام حسن» به آن اشاره نموده است. نرمش قهرمانانه یک نظام صحیح حرکت منطقی است که در عین استفاده از اصل غافل گیری برای رسیدن به اهداف و آرمان‌ها، به سوی پیشرفت رهنمون می‌کند. در این نوشتار ما با استفاده از آیات الهی، ضمن یافتن مصادیق قرآنی، نرمش قهرمانانه را در سیره انبیا و اولیای الهی جستجو کرده و با برشمردن ویژگی‌ها، مبانی، شرایط، خطوط قرمز و ثمرات آن در قرآن مقاله را به پایان برده و عناوین را با فرمایشات مقام معظم رهبری عطرآگین می‌نماییم.

کلیدواژه‌گان: نرمش قهرمانانه، دشمن، قرآن، مقام معظم رهبری.

مقدمه

نرمش قهرمانانه از جمله واژگان مهمی است، که پس از دیدار رهبر انقلاب با فرماندهان سپاه در رسانه‌های مختلف از شهرت به‌سزایی برخوردار شد. اما آنچه بیش از همه دارای اهمیت است، دیدگاه قرآن مجید و روایات اسلامی پیرامون این واژه است، که می‌تواند روابط سیاسی یک کشور در داخل و خارج را با تحولی شگرف روبه‌رو کند و در نتیجه شاهد اعتلای حکومت اسلامی در سراسر دنیا باشیم.

شاید نرمش قهرمانانه مهم‌ترین کلمه‌ای باشد که بتوان آن را در سیاست خارجی به‌کار برد؛ چرا که در دنیای امروز، مبارزه نظامی نسبتاً جایگاه خود را از دست داده است و تنها در شرایطی خاص و محدود می‌توان از این روش استفاده کرد؛ ولی در مقابل، با این روش می‌توان با دنیا در ارتباط بود و از این رابطه در راستای اعتلای اسلام ناب محمدی در جهان بهره کافی و وافی برد.

نرمش قهرمانانه یادآور کتابی است به نام «صلح الحسن» نوشته راضی آل یاسین، که اولین بار به‌دست آیت‌الله خامنه‌ای در سال ۱۳۴۸ که روحانی جوان و مبارزی بودند به فارسی ترجمه شد. ایشان با ذوق ادبی و علاقه خود در به‌کار بردن واژگان فارسی، عنوان صلح الحسن را در ذیل عبارت پرشکوه‌ترین نرمش قهرمانانه تاریخ، که همانا اشاره به صلح امام حسن مجتبی (ع) دارد، بیان کرده است (سید علی خامنه‌ای، ۱۳۶۵). نرمش قهرمانانه همان‌طور که از ظاهرش برمی‌خیزد همراه با قدرت و تسلط است و در عین حال نمی‌توان آن را با صلح امام حسن (ع) در زمان معاویه مترداف دانست. منظور رهبری از به‌کار بردن این عبارت آن است که پایبندی بر اصول می‌تواند حاوی قید و شرط‌هایی محدودکننده از سوی ما نیز باشد. به‌عبارت دیگر این روش کاری از سر ناچاری و یک اقدام غلط اجباری نیست بلکه تاکتیکی است که ضمن زیرنظر داشتن دشمن، حرکت به سمت جلو را موجب می‌گردد. این موضوع بخشی از راهبرد مقاومت و یکی از اجزای درونی سیستم سیاست خارجی و اقتصاد مقاومتی است؛ نه مفهومی در عرض یا در مقابل آن، و هنگامی معنا پیدا می‌کند که در چارچوب یک راهبرد مقاومتی کلان مطرح شود.

اساساً نرمش، زمانی معنا دارد که تصمیم اصولی و راهبردی برای مقاومت از طریق خودکفایی درون‌زا، تکیه بر توان ملی و نداشتن سوءتفاهم در مقابل ماهیت واقعی دشمن، اتخاذ شده باشد. نرمش در مقابل دشمن انجام می‌شود اما این به معنای فراموش کردن ماهیت دشمن و دوست فرض کردن او نیست.

ما مخالف با حرکت‌های صحیح و منطقی دیپلماسی هم نیستیم؛ چه در عالم دیپلماسی چه در عالم سیاست‌های داخلی. بنده معتقد به همان چیزی هستم که سال‌ها پیش اسم‌گذاری شد «نرمش قهرمانانه». نرمش در یک جاهایی بسیار لازم است، بسیار خوب است، عیبی ندارد، اما این کشتی‌گیری که دارد با حریفش کشتی می‌گیرد و یک جاهایی به دلیل فنی نرمش نشان می‌دهد، فراموش نکند که طرفش کیست، فراموش نکند که مشغول چه کاری است؟ این شرط اصلی است بفهمند که دارند چه کار می‌کنند، بدانند که با چه کسی مواجه‌اند، با چه کسی طرفند، آماج حمله طرف آنها کجای مسئله است، این را توجه داشته باشند (بیانات مقام معظم رهبری، ۹۲/۶/۲۶).

به‌عبارت واضح‌تر نرمش قهرمانانه یعنی کوتاه آمدن تاکتیکی در یک حوزه خاص برای مؤثرتر شدن و قدرتمندتر شدن مقاومت استراتژیک در حوزه‌هایی بسیار مهم‌تر و کلان‌تر؛ و اساساً ماهیتی تاکتیکی دارد نه استراتژیک و یک طراحی کوتاه یا میان‌مدت برای محقق کردن هدف‌هایی بلندمدت است. درک این نکته از این‌رو اهمیت دارد که خط سازش نتواند این مفهوم را مصادره کند. دقت در عبارات رهبر معظم انقلاب اسلامی هم کاملاً این مسئله را آشکار می‌کند که ایشان این مفهوم را به‌عنوان زیرمجموعه تفکر مقاومتی مطرح فرموده‌اند، نه به‌عنوان یک مفهوم بدیل که بناست جایگزین مقاومت شود (<http://www.tasnimnews.com/fa/news/1392/06/27/143928>).

علی اکبر ولایتی در این مورد می‌گوید:

نرمش قهرمانانه یعنی «قدرت مانور بین اقتدار و انعطاف ذیل سه اصل عزت، حکمت و مصلحت». در جایی لازم می‌شود که انسان انعطاف نشان دهد و جایی دیگر لازم است که اقتدار داشته باشد ولی در نهایت حفظ مصالح کشور باید هدف باشد

(<http://www.tasnimnews.com/fa/news/1392/07/05/151571>).

در واقع نرمش قهرمانانه را نباید بدون پیوند و ترکیبی از سه عنصر مذکور فهم کنیم. وجه قهرمانانه به مفهوم «عزت» باز می‌گردد که تا حدودی مقوله حکمت را هم به همراه خود دارد اما بحث نرمش هم می‌تواند به ترکیبی از آن دو باز گردد و شاید گرایش مفهوم نرمش به

مصلحت بیشتر باشد. پس زمانی ترکیبی از نرمش قهرمانانه مطرح می‌شود که این وجه ترکیبی علاوه بر تأکیدش در عزت، وجه حکیمانه را هم تداعی کند.

واکاوی مفهومی نرمش قهرمانانه

نرمش در اصطلاح عمومی به معنای کوتاه آمدن و منصرف شدن و ترک موضع است و قهرمانانه به معنای غلبه بر حریف، دشمن، رقیب و طرف مقابل است. بر این اساس در نرمش قهرمانانه از یک سو واژه قهرمانانه نرمش را تخصیص می‌زند و آن را از انواعی که با کوتاه آمدن ملازمت دارد جدا می‌کند و از سوی دیگر نرمش روش قهرمانی را از دیگر روش‌ها متمایز می‌سازد (www.farsnews.com/newstext.php?nn=۱۳۹۲۰۶۳۰۰۰۰۰۴۷). با این توضیح، روشن است که نرمش قهرمانانه از افراد ضعیف سر نمی‌زند بلکه از افرادی که دارای اقتدار و قدرت انتخاب هستند سر می‌زند. در این نرمش، حریف زیرک و هوشمند با هزینه‌ای به مراتب کمتر از درگیری‌های قهرمانانه، به هدف خود نایل می‌شود و به قول معروف از منافع ملی خود دفاع کرده و کمترین آسیب را متوجه خود می‌سازد.

نرمش قهرمانانه به معنای حرکت با حفظ اصول و ارزش‌های انقلاب، بدون هیچ‌گونه عدول از آرمان‌های انقلاب است. نرمش قهرمانانه یعنی یک استراتژی و استفاده از اصل غافلگیری برای رسیدن به اهداف و آرمان‌ها. باید طوری عمل کنیم که ضمن رسیدن به حقمان، مقابل هرگونه سوء استفاده و برداشت غیرمنطقی و غیراصولی طرف دیگر بایستیم (بیانات مقام معظم رهبری، ۹۲/۰۶/۲۶).

از این رو می‌توان نتیجه گرفت، گرچه بازیگر الگوی نرمش قهرمانانه در ابتدای امر، دچار انعطاف شده و حتی امتیازاتی به طرف مقابل می‌دهد، اما در نهایت امر چنان رفتار می‌کند که موقعیت استراتژیک خود را ارتقاء بخشیده و یا مستحکم می‌گرداند. فلذا به‌رغم تصور برخی که مناسبات دیپلماسی را در حد ایده‌آل خود برد - برد می‌دانند و حتی نرمش قهرمانانه را نیز در ذیل همین مناسبات تحلیل می‌کنند، باید گفت که نرمش قهرمانانه در ظاهر امر برد - برد است و در واقع امر، یک بازی برد - باخت است که صاحب نرمش قهرمانانه را در طرف برد و حریف را در طرف باخت قرار می‌دهد.

نرمش قهرمانانه در آیات قرآن

نرمش قهرمانانه به معنای مانور هنرمندانه برای دست‌یافتن به مقصود است، به معنای این است که سالک راه خدا به سمت آرمان‌های گوناگون و متنوع اسلامی که حرکت می‌کند به هر شکلی و به هر نحوی هست، باید از شیوه‌های متنوع استفاده کند برای رسیدن به مقصود و مَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّرًا إِلَىٰ فِتْنَةٍ قَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ؛ هرگونه حرکتی - چه به جلو چه به عقب - مثل میدان رزم نظامی باید به دنبال رسیدن به اهداف از پیش تعیین شده باشد» (انفال، ۱۶) (بیانات مقام معظم رهبری، ۹۲/۸/۲۹).

از منظر آیت‌الله جوادی آملی فرار از زحف^۱ در میدان جنگ از گناهان کبیره است. در میدان جنگ فقط در دو حالت یکی خدعه نظامی، یکی هم تأمین ساز و برگ نظامی، که مجاهد چند قدم از دشمن فاصله می‌گیرد پشت می‌کند که دشمن خیال بکند این فرار کرده، بعد کر بعد الفر است. این استثنا است؛ این یک خدعه نظامی و امری مقبول است؛ برای اینکه چند قدم برگشت، دشمن را فریب داد، دوباره حمله کرد؛ او یک مقدار می‌جنگد دشمن را به ستوه می‌آورد بعد یک کمی برمی‌گردد، دشمن خیال می‌کند که او حالا فاصله گرفته، ترسیده یا می‌خواهد برود استراحت کند تا دشمن می‌رود غافل بشود این حمله می‌کند. قسم دوم آن است که برای تقویت بیشتر خود از چیزی به چیز دیگر از گردانی به گردان دیگر از لشکری به لشکر دیگر از جایی به سنگر دیگر توجه کند و ملحق شود. (جوادی آملی، ۱۳۹۳، ج ۳۲، ص ۲۵۶).

آیه ۱۶ انفال که در سخنان رهبری ذکر شد بدین معناست که «و هرکس در آن هنگام به آنها پشت کند - مگر آن که هدفش کناره‌گیری از میدان برای حمله مجدد و یا به قصد پیوستن به گروهی از مجاهدان باشد - به غضب خدا گرفتار خواهد شد و جایگاه او جهنم و چه بد جایگاهی است». بر اساس این آیه شریفه در زمان نزدیک شدن کفار کسی نمی‌تواند به دشمن پشت کند مگر در دو صورت: اول برای کنار کشیدن به منظور جنگیدن و دوم پیوستن به گروهی دیگر. در غیر این دو صورت، پشت‌کننده به دشمن متحمل غضب الهی است. بر اساس برخی شواهد دینی تنها پیامبر مکلف بود که حتی در تنهایی بجنگد (نساء، ۸۴).

۱. زحف به معنای نزدیک شدن تدریجی لشکر به سوی دشمن می‌باشد.

ولی ائمه (ع) وقتی گروه و همراه نمی‌یافتند دست از مبارزه می‌کشیدند و برای توجیه آن به همین آیه استناد می‌کردند (بحرانی، ۱۳۷۸، ج ۲، ص ۶۶۲). در دوران تنهایی باید صلح کرد چنانچه امام حسن (ع) نیز چنین کرد. در نظام اسلامی هم ممکن است در هر مرحله‌ای شرایط چنان اقتضاء کند که حاکم اسلامی برای مدتی کوتاه از جبهه و خط مقدم مقابله با دشمن کناره‌گیری نماید تا دوباره خود را برای حملات بعدی آماده سازد و یا اینکه تغییر موضع دهد و حمله را از جای دیگر و به نحو دیگر ادامه دهد. این همان حرکت به سوی اهداف والای موردنظر است که به تعبیر مقام معظم رهبری یک نظام صحیح حرکت منطقی است.

گرچه مفهوم نرمش قهرمانانه یک واژه ترکیبی بدیع در زبان فارسی است که شاید معادل عربی و قرآنی نیز نداشته باشد، اما می‌توان آیاتی چند در قرآن کریم یافت که مفهوم و معنای نرمش قهرمانانه را در ذهن انسان متبادر سازد. دو آیه ۶۱ و ۶۲ سوره انفال از آن جمله است:

وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ وَإِنْ يَرِيدُوا أَنْ يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ هُوَ الَّذِي يُدْكِبُ بَصْرَهُ وَبِالْمُؤْمِنِينَ؛ و اگر به صلح و آشتی گرایند تو نیز بدان بگرای و بر خدا توکل کن که مسلماً اوست شنوا و دانا. و اگر بخواهند تو را فریب دهند خدا برای تو کافی است. او همان کسی است که تو را با یاری خود و مؤمنان تقویت کرد (انفال، ۶۲-۶۱).

با توجه به این آیات شریف درمی‌یابیم هنگامی که دشمن دست دوستی به سمت مسلمین دراز می‌کند، به شرط آنکه در این دوستی فریب و خدعه و نیرنگی وجود نداشته باشد، رهبر مسلمین می‌تواند در مقابل پیشنهاد آنان نرمش نشان داده و پیشنهاد آنان را بپذیرد. نکته جالب توجه دیگر آیه ۶۰ سوره انفال است که مسلمین را به تقویت و تحکیم قوای درونی خود دستور می‌دهد. بر این اساس هنگامی که مسلمین با حفظ اصول و ارزش‌های والای خود و تقویت بنیه‌های مادی و معنوی، دست دوستی دشمن را می‌پذیرند، به نحوی قهرمانانه از خود نرمش نشان داده‌اند.

به‌کار بردن واژه صلح و سلم در این آیه جای توجه و تدبر دارد، زیرا که جنح و جناح به معنای بال مرغ و متمایل شدن است، یعنی اگر طرف مقابل بال خود را به طرف صلح و سلامت متمایل نمود، شما نیز چنین کنید. از آنجایی که مردمی که ایمان ندارند به قول و پیمان‌شان اعتمادی نیست پس بر خدا توکل کنید که همانا او بر همه شنوا و داناست. به عبارت دیگر

مسلمین وظیفه دارند رویه خود را بر حق و حقیقت بنا نهند و طرف مقابل و نتیجه کار را به خدا واگذارند. آیه بعد ضمن ادامه این بیان در صورت بروز خدعه و نیرنگ دشمن، کفایت نصرت خداوند بر مسلمین و مؤمنان را گوشزد می‌نماید (مطهری، ج ۳، ص ۱۶۵-۱۶۳).

ویژگی‌های نرمش قهرمانانه

۱. نرمش قهرمانانه ملهم از سیره اولیاء الهی است: علاوه بر ذکر آیاتی از قرآن در این مورد، می‌توان صلح حدیبیه که در زمان پیامبر اکرم (ص) منعقد شد را نیز نمونه‌ای برای این مطلب به حساب آورد. گرچه این نرمش منحصر در سیره نبوی نیست و سایر انبیاء و اولیاء الهی نیز در برهه‌های مختلف به آن دست یازیده‌اند.

۲. نرمش قهرمانانه تنها یک تاکتیک در کنار سایر تاکتیک‌های دیپلماسی است: در واقع نرمش قهرمانانه یک مانور هنرمندانه برای دست یافتن به مقصود است. تاکتیک، استراتژی و یا همان راهبرد که بیشتر در مباحث دیپلماسی و نظامی مطرح می‌شود، به‌کارگیری نیروها در جهت کسب پیروزی در مقابل حریف است، که معمولاً معادله برد - باخت را دنبال می‌کند.

۳. نرمش قهرمانانه پایبندی مجدد بر اصول است: به‌کار بردن اصطلاحاتی چون انقلابی بودن، مقابله با مستکبرین، مسئله هسته‌ای و ... در بیانات رهبری که در مورد نرمش قهرمانانه ایراد شد، بیانگر آن است که هیچ تجدید نظری در اصول، مبانی و آرمان‌های انقلاب اسلامی رخ نداده و نخواهد داد. ما با استفاده از نرمش قهرمانانه، تنها با ایجاد تغییر از یک تاکتیک به تاکتیک دیگر، دست‌یابی به آرمان‌های انقلاب را تسهیل می‌نماییم.

۴. نرمش قهرمانانه همراه با قید و شرط‌هایی است:

در نرمش قهرمانانه نه تنها بازیگر این نقش زیر بار قید و شرط‌های محدودکننده طرف مقابل نمی‌رود، بلکه قید و شرط‌هایی نیز برای طرف مقابل در این بازی در نظر می‌گیرد. به‌عنوان نمونه کسی که قرار است این تاکتیک را اجرا کند فراموش نکند که طرفش کیست، فراموش نکند که مشغول چه کاری است (بیانات مقام معظم رهبری، ۹۲/۶/۲۶).

۵. نرمش قهرمانانه همواره با اقتدار و قدرت همراه است: به‌کار بردن قهرمانانه در این عبارت، خود گویای تسلط و قدرت‌خواهی است. بازیگر عرصه نرمش قهرمانانه با داشتن اقتدار و

قدرت لازم و در اختیار داشتن گزینه‌های متعدد، زیر بار زور و ذلت طرف مقابل نمی‌رود و با حفظ تمامی منافع خود به سمت و سوی رشد و پیشرفت گام برمی‌دارد.

نظام اسلامی در هر مرحله‌ای یکی از این اهداف را دنبال می‌کند، برای پیشرفت، برای رسیدن به نقطه تعالی و اوج، برای ایجاد تمدن عظیم اسلامی باید سعی کند به این هدف در این مرحله برسد (بیانات مقام معظم رهبری در، ۹۲/۸/۲۹).

تاریخچه‌ای از نرمش قهرمانانه اولیاء الهی در قرآن

امروزه که مبارزات نظامی جایگاه سابق خود را از دست داده است و تنها در شرایط خاص و محدودی کارآیی دارد، تاکتیک‌هایی چون نرمش قهرمانانه و سایر تاکتیک‌های دوستانه و مسالمت‌آمیز، اهمیت ویژه‌ای یافته که در این راستا می‌توان در اعتلای ارزش‌های انسانی و الهی بهره کافی و وافی را برد. مطالعه و بررسی آیات کریمه قرآن، در یافتن تاریخچه‌ای از نرمش قهرمانانه اولیاء الهی، ما را به آیاتی از نبوت حضرت ابراهیم(ع) و حضرت موسی(ع) و نیز پیامبر گرامی اسلامی(ص) رهنمون می‌سازد.

۱. نرمش قهرمانانه حضرت ابراهیم(ع)

وَكَيْفَ أَخَافُ مَا أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُم بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا فَأَيُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ؛ و چگونه من از آنچه شما شریک خدا کرده‌اید بترسم درحالی‌که شما از اینکه چیزی را که خدا درباره او دلیلی بر شما نازل نکرده شریک خدا نموده‌اید نمی‌هراسید؟ پس کدام یک از دو گروه (موحدان یا مشرکان) سزاوارتر به ایمنی است، اگر می‌دانید؟ (انعام، ۸۱).

داستان گفتگوی حضرت ابراهیم(ع) با بت‌پرستان یکی از موارد مشهور نرمش قهرمانانه است. در این داستان حضرت برای اثبات وجود خداوند در برابر بندگان ماه و ستارگان و خورشید، نرمش بی‌نظیر از خود نشان داده و با پذیرش ظاهری ماه و ستاره و خورشید به‌عنوان خدای خویش، درصدد اصلاح عقاید پوچ و باطل بت‌پرستان اقدام کرد. قرآن کریم این نرمش قهرمانانه و این تاکتیک ماهرانه را در آیات ۷۶ تا ۸۰ سوره انعام به تفصیل بیان کرده است. نکته جالب‌توجه دیگر در آیه مذکور آن است که در مسیر نرمش قهرمانانه نباید هیچ ترس و

هراسی از دشمن به دل راه داد و با توکل و استعانت از خدای متعال در راستای اهداف الهی گام برداشت.

۲. نرمش قهرمانانه حضرت موسی(ع)

«اذْهَبَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ قَوْلًا لَهُ قَوْلًا لِّئِنَّا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ؛ به‌سوی فرعون بروید که طغیان کرده است! اما به نرمی با او سخن بگوئید شاید متذکر شود یا از خدا بترسد» (طه، ۴۴-۴۳). با مطالعه داستان پرماجرای حضرت موسی(ع) به این نکته اساسی و مهم پی‌می‌بریم که مهمترین دستور و توصیه خداوند به حضرت موسی، پس از نبوت آن حضرت، نرمش قهرمانانه در برابر طاغوت فرعون است و هدف از این نرمش چیزی جز اصلاح حکومت طاغوت نیست. نکته قابل توجه در این دستور خطیر، دوری از تندی و خشونت و رعایت نرمی و ملامت است. به‌کارگیری زبان نرم و خویشتن‌داری و بازیگری در عرصه نرمش قهرمانانه در این آیه، به منظور تذکر و تأثیر مهمی است که بر دشمن می‌تواند داشته باشد و یا آنکه بر دشمن اتمام حجت شود.

۳. نرمش قهرمانانه رسول گرامی اسلام(ص)

إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ الْحَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَعَلَىٰ الْمُؤْمِنِينَ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَىٰ وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا؛ به خاطر بیاورید هنگامی را که کافران در دل‌های خود خشم و نخوت جاهلیت داشتند و در مقابل خداوند، آرامش و سکینه خود را بر فرستاده خویش و مؤمنان نازل فرمود و آنها را به حقیقت تقوی ملزم ساخت و آنان از هر کس شایسته‌تر و اهل آن بودند و خداوند به همه چیز داناست (فتح، ۲۶).

این آیه درصدد تحسین پیامبر و مؤمنان در راستای صلح حدیبیه می‌باشد. داستان صلح حدیبیه از این قرار است که در سال ششم هجری، پیامبر به همراه گروهی از مؤمنان عازم مکه شد تا حج به جای آورند اما کفار با هدف ممانعت از این کار، در نزدیکی مکه هیأتی را به‌سوی مسلمانان اعزام کردند و از آنان خواستند که به مدینه بازگردند. پیامبر از فرستادگان قریش خواست که پیمانی را امضاء نمایند مبنی بر اینکه در سال آینده پیامبر و مؤمنان بدون هیچ مانعی حج را به جای آورند. هیأت قریش که این پیمان را برای خود امتیازی می‌دیدند آن را امضاء کرده و خود با دست خود زمینه فتح مکه را توسط مؤمنان در آینده‌ای نزدیک فراهم

آوردند. بر این اساس خداوند در آیه مذکور اقدام پیامبر و مؤمنان را ستود و بر نادانی کفار شهادت داد.

مفهوم‌شناسی نرمش قهرمانانه در قرآن

۱. اسلام دین صلح و دوستی است: سلام یکی از نام‌های زیبای خداست که به معنای صلح و سلامتی است. بر این اساس دین اسلام را دین محبت نیز نامیده‌اند و محبت به هم‌نوعان و حتی سایر موجودات عالم در زمره عبادت خدای تعالی قرار گرفته است. این در حالی است که صلح و دوستی و نوع‌دوستی در سیره و اقوال ائمه و انبیاء الهی به وفور قابل مشاهده است.

۲. رویکرد هدایتی و جاذبه اسلام: رویکرد هدایتی اسلام و پیشوایان دین موجب آن است که نسبت به دیگران به ویژه مخالفان و دشمنان، تساهل و تسامح روا داشته شود و ضمن رعایت حقوق انسانی، آنان را به حق دعوت کرده تا در صراط مستقیم عبودت قرار گیرند (مطهری، ۱۳۹۱، ص ۵۰-۳۵). دوری اسلام از جنگ‌های ابتدایی و تهاجمی و دعوت به صلح و دوستی میان ملت‌ها، به‌ویژه ملت اسلام، و حتی اختصاص هزینه‌ای از بیت‌المال برای ورود دشمنان به بلاد اسلامی و تحقیق از حقیقت اسلام، نمونه‌های بارزی از رویکرد هدایتی و جاذبه اسلام است (توبه، ۶).

۳. پیامبر گرامی اسلام مظهر رحمت الهی: آیات و روایات متعددی در دست است که در آنها پیشی گرفتن رحمت خداوند بر غضب وی را گوشزد می‌نماید، به طوری که اگر سنت الهی برای مجازات و کیفر ظالمان نبود هرگز دوزخ و عذابی خلق نمی‌شد. این ویژگی برجسته به وفور در مظهر کامل خداوندی یعنی حضرت محمد(ص) وجود داشته به نحوی که ایشان برای نجات، هدایت و راحتی بشر خود را به رنج و عذاب می‌افکند (کَهِف، ۶). برخوردار از آن حضرت از خلق عظیم و بزرگ منشانه الهی (علق، ۴)، همگان را به دور وی گرد می‌آورد (آل عمران، ۱۵۶) تا اندازه‌ای که منافقان از این رفتار سوءاستفاده کرده و برخی مشرکان بر همین اساس طمع پرستش بتان را داشتند (توبه، ۶۱).

۴. به رسمیت شناختن سایر ملل و اقوام: خداوند متعال در آیات و روایات شریفه حفظ روابط صلح‌آمیز با سایر اقوام و ملل را تأکید داشته و از آن به‌عنوان یک ارزش و فضیلت بزرگ

یاد می‌کند (نساء، ۹۲-۸۸). از نظر اسلام پایبندی به صلح و پیمان‌ها و عهدنامه‌های مربوط به آن عین تقوای الهی است و اساساً اگر بخواهیم درباره تقوای کسی قضاوت کنیم بر میزان پایبندی وی به عهدنامه‌ها و پیمان‌نامه‌ها توجه می‌کنیم (توبه، ۱۲-۴).

شرایط نرمش قهرمانانه در قرآن

پس از بیان مهم‌ترین مبانی حاکم بر نرمش قهرمانانه، وقت آن می‌رسد تا به شرایط تحقق این حرکت به عنوان یک تاکتیک ماهرانه و هنرمندانه بپردازیم:

۱. نرمش قهرمانانه به منظور اصلاح وضعیت نامطلوب: همان‌طور که در داستان حضرت موسی (ع) بیان شد، دستور خطیر حضرت باری تعالی به موسی نبی، اعمال نرمش قهرمانانه نسبت به طاغوت فرعون به منظور اصلاح حکومت ظالمانه وی بوده است. واضح است که نرمش قهرمانانه با هدف اصلاح دشمن انجام می‌شود تا از ظلم و طغیان نسبت به بندگان خدا دست بردارد.

علامه طباطبایی در پاسخ به این مطلب که خداوندی که علم به اصلاح نشدن فرعون دارد، چرا و به چه منظوری موسی را بر این امر مأمور می‌کند، می‌فرماید دعوت به دین حق هرگز و در هیچ موردی لغو نیست، برای آنکه در مردمی که آن را می‌پذیرند اثر گذاشته و ایشان را در شقاوتشان تکمیل می‌کند (طباطبایی، ۱۳۶۸، ج ۱۴، ص ۲۱۵).

۲. نرمش قهرمانانه به همراه شجاعت و دلیری: در ادامه داستان حضرت موسی (ع)، خداوند ضمن ارائه تسکین و آرامش به موسی و برادرش، خوف و ترس را از آن دو دور می‌کند. «قال لاتخافا انی معکما اسمع و اری» (طه، ۴۶). یعنی از فرط و طغیان فرعون نترسید که من با شما حاضرم و آنچه بگوید می‌شنوم و آنچه عمل کند می‌بینم و شما را یاری می‌کنم و تنهایتان نمی‌گذارم. در واقع این جمله تأمینی است همراه با وعده نصرت؛ که با حضور و دیدن و شنیدن خدای متعال جایی برای ترس مؤمنان از دشمن وجود ندارد (همان، ص ۲۱۶).

آیه دیگر، داستان حضرت ابراهیم (ع) در سوره انعام است که در این آیه ابراهیم (ع) حجت دیگری علیه طرف مقابل اقامه می‌نماید مبنی بر آنکه بین گفتار شما و کردار شما تناقض است، شما مرا امر می‌کنید به اینکه از چیزی بترسم درحالی‌که ترس از آنها لازم نیست و واقع آن

است که خودتان از کسی که باید بترسید نمی‌ترسید. به همین جهت من در نافرمانی شما از خود شما ایمن‌تر و بی‌باک‌ترم (همان، ج ۷، ص ۲۷۷).

۳. نرمش قهرمانانه با پرهیز از تندی و خشونت: همان‌طور که از واژه بدیع نرمش قهرمانانه برمی‌آید این تاکتیک ماهرانه همراه با نرمی و ملاحظت است. ما در این تاکتیک هرگز نمی‌خواهیم از باب ستیز، دشمنی و برخورد وارد شویم چون در این صورت تاکتیک ما نه تنها نرمش نخواهد بود بلکه به یک میدان جنگ تبدیل می‌شود. امام سجاد(ع) در تبیین حقوق متقابل هیأت حاکمه و مردم چنین می‌فرماید: «نسبت به آنها همچون پدر مهربان باشد و از نادانی‌های برخی بگذرد و فوراً مبادرت به عقوبت آنها نکند» (ابن بابویه قمی، ۱۳۶۷، ج ۲، ص ۳۲۱۴). «البته عالم دیپلماسی عالم لبخند زدن است؛ لبخند هم می‌زنند، مذاکره هم می‌کنند، درخواست مذاکره هم می‌کنند، خودشان هم می‌گویند» (بیانات مقام معظم رهبری در ۹۲/۶/۲۶).

در مسائل دیپلماسی و در سخنرانی، در اینجا و آنجا، نه من خودم اهل فحش دادن هستم و نه این را به دیگران توصیه می‌کنم. من می‌گویم شما تیزتر از شمشیر و نرم‌تر از حریر و سخت‌تر از سنگ و پولاد باشید. واقعاً دیپلماسی، میدان نرمش‌های قهرمانانه است، نرم باشید منتها نرمشی که تیز است (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۷۵/۵/۱۷).

۴. نرمش قهرمانانه با حفظ عزت و اقتدار و آمادگی کامل نظامی: آیاتی از قرآن کریم که دستور به نرمش قهرمانانه با دشمن را به مسلمین می‌دهد قبل از آن بر آمادگی کامل و تمام‌عیار مسلمین در برابر دشمنان که منجر به عزت و اقتدار آنان می‌شود تأکید دارد. همان‌گونه که در مورد صلح حدیبیه در زمان رسول گرامی اسلام بیان شد، آیه ۶۰ سوره انفال بر آمادگی همه‌جانبه مسلمین علیه کفار، قبل از هرگونه نرمش قهرمانانه‌ای اصرار می‌ورزد:

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخِرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ؛ هر

نیرویی در قدرت دارید برای مقابله با دشمنان آماده سازید و همچنین اسب‌های ورزیده و گروه دیگری غیر از اینها که شما نمی‌شناسید و خدا آنها را می‌شناسد. و هرچه در راه خدا و تقویت بنیه دفاعی اسلام اتفاق کنید به‌طور کامل به شما بازگردانده می‌شود و به شما ستم نخواهد شد (انفال، ۶۰).

چنانچه معروف است در ایام جنگ حنین به پیامبر(ص) خبر دادند که سلاح تازه‌ای در یمن اختراع شده است، پیامبر فوراً کسانی را به یمن فرستاد تا آن سلاح را برای ارتش اسلام تهیه کنند. علامه طباطبایی در تفسیر شریف المیزان در این باره می‌فرماید:

چون مجتمع انسانی غیر از این نیست که از افراد و اقوامی دارای طبایع و افکار مختلف تشکیل می‌یابد و در این مجتمع هیچ اجتماعی بر اساس سنتی که حافظ منافعشان باشد اجتماع نمی‌کنند مگر اینکه اجتماع دیگری علیه منافعش و مخالف با سنت‌اش تشکیل خواهد یافت و دیری نمی‌باید که این دو اجتماع کارشان به اختلاف کشیده و سرانجام به نزاع و مبارزه علیه هم برمی‌خیزند و هرکس درصدد برمی‌آید که آن دیگری را مغلوب کند (طباطبایی، ۱۳۶۸، ج ۹، ص ۱۵۱).

بنابراین مسئله جنگ و جدال و اختلافاتی که منجر به جنگ‌های خسارت‌زا می‌شود امری است که در اجتماع بشری گریزی از آن نبوده و خواه ناخواه پیش می‌آید.

مرزهای نرمش قهرمانانه

با بیان ویژگی‌ها، مبانی و شرایط حاکم بر نرمش قهرمانانه، شکی نیست که در این تاکتیک هنرمندانه و ماهرانه خط و مرزهایی قابل توجه وجود دارد که اکنون به مهم‌ترین آنها اشاره می‌کنیم:

۱. پایبندی به اصول و آرمان‌ها: شاید مهم‌ترین و اساسی‌ترین خط قرمز نرمش قهرمانانه همان پایبندی به اصول و آرمان‌های والای انسانی است که از ابتدای انقلاب اسلامی تاکنون بارها بر آن تأکید شده و هزینه زیادی صرف حفظ و حراست آنها شده است. نرمش قهرمانانه هرگز به معنای دست کشیدن از اصول و آرمان‌ها نیست بلکه نوعی انعطاف و ملاحظت در به‌کارگیری روش‌ها و تاکتیک‌های جدید است. با مطالعه آیات قرآن نیز چنین برداشت می‌شود که وقتی خداوند قبل از هرگونه نرمش قهرمانانه عزت و اقتدار و آمادگی کامل امت اسلامی را لازم می‌داند، چگونه دست کشیدن از اصول و آرمان‌های موردنظر را در نرمش قهرمانانه جایز و روا بدانند؟!

البته نرمش و انعطاف و مانور هنرمندانه و قهرمانانه در همه عرصه‌های سیاسی، یک کار مطلوب و مورد قبول است، لکن این مانور هنرمندانه نبایستی به‌معنای عبور از خطوط قرمز، یا برگشتن از راهبردهای اساسی، یا عدم توجه به آرمان‌ها باشد، اینها را باید رعایت کرد (بیانات مقام

۲. نرمش در چارچوب مصلحت: مصلحت در اصل عبارت است از جلب منفعت و دفع مضرت و بر این اساس می‌تواند یکی از مقاصد و اهداف خدای متعال در امور دین و دنیای مخلوقات عالم باشد (غزالی، ۱۴۲۹، ص ۱۴۰). در جلب منفعت و دفع مضرت و به‌کارگیری حکمت و عقلانیت سلیم که بتواند در هر مرحله‌ای منفعت و مضرت را تشخیص دهد ضرورتی غیرقابل انکار است. بر این اساس بازیگر عرصه نرمش قهرمانانه می‌بایست باتوجه بر سه عنصر حکمت، عزت و مصلحت بهترین منافع ملی را تشخیص داده و از وارد آمدن هرگونه ضرر و آسیبی بر آن ممانعت کند.

عزت و حکمت و مصلحت یک مثلث الزامی برای چارچوب ارتباطات بین‌المللی ما است. عزت یعنی تحمیل هیچ‌کس را قبول نکردن ... ملت ما باید در روابط بین‌المللی خواری نبیند و اهانت نشود ... حکمت یعنی حکیمانه و سنجیده کار کردن. هیچ‌گونه نسنجیدگی را نباید در اظهارات دیپلماتیک و هرآنچه که مربوط به سیاست خارجی و ارتباطات جهانی است، راه داد. همه چیز باید سنجیده باشد. و اما مصلحت، مراد مصلحت شخص من و ما نیست که اگر ما این اقدام را کردیم ممکن است برایمان گران تمام بشود، نه گران هم که تمام بشود مگر ما که هستیم؟ اگر کاری که به مصلحت کشور و به مصلحت انقلاب است ولی به مصلحت شخص من نیست، گو مباح، چه اهمیتی دارد؟ مصلحت یعنی مصلحت انقلاب و این مصلحت همه‌جانبه است (<http://farsi.khamenei.ir/newspart-index?tid=۱۹۴۰>).

۳. شناخت سیاست‌های کلان دشمن از نرمش قهرمانانه: پامردی در مواجهه با نظام سلطه و استکبارستیزی یکی از اساسی‌ترین راهبردهای قرآنی نسبت به روابط بین‌الملل مسلمین بوده و هست به‌طوری‌که این ویژگی، یکی از بنیادی‌ترین مؤلفه‌های اندیشه‌های امام خمینی(ره) است. بر این اساس و با توجه به بیانات مقام معظم رهبری در خصوص نرمش قهرمانانه می‌توان گفت که سومین خط قرمز نرمش قهرمانانه در جایی است که ما به یقین بدانیم طرف مقابل قصد خدعه و نیرنگ و استکبارطلبی نسبت به امت اسلامی ندارد؛ چرا که در غیر این‌صورت اعمال نرمش قهرمانانه از سوی امت اسلامی نسبت به مستکبرین، کاری خلاف مصلحت و البته بی‌ثمر خواهد بود. آیه ۶۱ سوره انفال که در صفحات قبل به تفصیل بیان شد یک نمونه قرآنی بر این خط قرمز است «وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا...» (انفال، ۶۱).

سنجش سیاست و برنامه‌های دشمن در اجرای سیاست نرمش قهرمانانه بسیار مؤثر است. از این‌رو باید با هوشیاری و دقت تمام، همه فعالیت‌ها و رفتارهای دشمن، زیر ذره‌بین قرار گیرد

و در صورت احراز صلح طلبی و نداشتن قصد فریب‌کاری از سوی کافران، می‌توان صلح کرد و با آنان به توافق رسید. اگر در برخی از آیات از شدت عمل نسبت به کافران سخن به میان آمده، زمانی است که آنان حرکت‌های ایدایی داشته و شرایط را برای مستضعفان از ملت خود و یا مؤمنان، سخت و دشوار نمایند و با تهدیدات دائمی به مرزهای عقیدتی و جغرافیایی مسلمین تجاوز نمایند. «مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ» (فتح، ۲۹). «وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا» (نساء، ۷۵).

ثمره و برکت نرمش قهرمانانه در قرآن

طبیعی است هر امری که همراه با عزت، حکمت و مصلحت و نیز در راه رضای خدای متعال انجام گیرد خالی از ثمره و برکت نخواهد بود. نرمش قهرمانانه‌ای که دارای مصادیق متعدد در سیره انبیاء و اولیاء الهی بوده و در کلام پر بار رهبری تجلی یافته است نیز از این قضیه مستثنی نبوده و دارای آثار و برکات ارزشمندی است. در این راستا مطالعه و بررسی آیات قرآن ما را به آیه زیبایی از سوره انعام رهنمون می‌سازد. آیه‌ای که در آن از مؤمنانی سخن به میان می‌آید که ایمان خود را نه با ظلم کردن و نه با زیر ظلم رفتن آلوده نمی‌سازند؛ به‌نحوی که اگر کسی دست دوستی به‌سوی آنان دراز کند دست او را از روی صلح و سلامتی رد نکرده و با او پیمان دوستی می‌بندند و در مقابل ظالمین و مستکبرین نسبت به خود یا دیگر بندگان خدا سکوت نکرده و با تمام قوا به مقابله برمی‌خیزند. «الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ؛ آنها که ایمان آوردند و ایمان خود را با شرک و ستم نیالودند، ایمنی تنها از آن آنهاست و آنها هدایت یافتگانند» (انعام، ۸۲).

خداوند متعال به یکی از نتایج مهم نرمش قهرمانانه‌ای که حضرت ابراهیم(ع) در مقابل مشرکان و بت‌پرستان اعمال کرد، در این آیه اشاره فرموده است و با تمجید از شجاعت و استقامت اجرای چنین نرمشی، وعده‌ای با عنوان امنیت و هدایت به راه صلاح و رستگاری در دنیا و آخرت اعطا می‌نماید.

علامه طباطبایی در تفسیر شریف «المیزان» در ذیل این آیه چنین می‌فرماید:

از تأکیدهای پی در پی که در آیه آمده است بر این نکته رهنمون می‌شویم که امنیت و هدایت از خواص آثار ایمان است، البته به شرط آنکه این ایمان به واسطه ظلم پوشیده نشود. بنابراین از سیاق آیه می‌توان نتیجه گرفت که ظلم مانع ظهور ایمان و بروز آثار حسنه و مطلوب آن است (طباطبایی، ۱۳۶۸، ج ۷، ص ۲۸۰).

ذکر این نکته خالی از فایده نخواهد بود که نرمش قهرمانانه نه تنها در عرصه بین‌الملل و دیپلماسی خارجی دارای آثار و برکاتی است، بلکه در حوزه داخلی و مناسبات برون مرزی نیز خاصیت‌های خاص خود را دارد؛

مهم‌ترین عامل برقراری یک نظام حکومتی، اتحاد و هماهنگی مردم است و اساس وحدت یک امت، پیوند دل‌های آحاد آن ملت است و تنها عاملی که توان انسجام دل‌ها را دارد همانا احساس عدالت و شفقت از سوی مسئولین و زمامداران نظام می‌باشد (نهج البلاغه، نامه ۵۳؛ جوادی آملی، ۱۳۶۶، ص ۱۷۹).

نتیجه

مهم‌ترین نتایج حاصل از این مقاله عبارت است از:

۱. گرچه نرمش قهرمانانه یک واژه ترکیبی بدیع در زبان فارسی است اما در قرآن کریم آیاتی چند می‌توان یافت که بر این اصطلاح دلالت داشته باشند.
۲. نرمش قهرمانانه یک نظام صحیح حرکت منطقی است که در واقع یک تاکتیک هنرمندانه و ماهرانه حرکت به جلو با حفظ اصول و ارزش‌های والای انسانی است.
۳. ملهم بودن از سیره اولیاء الهی، پایبندی مستمر بر اصول، همراه بودن با قید و شرط‌های محدودکننده طرف مقابل، و همراهی قدرت و اقتدار از مهم‌ترین ویژگی‌های نرمش قهرمانانه در قرآن است.
۴. داستان حضرت ابراهیم(ع)، داستان حضرت موسی(ع) و سیره رسول اکرم(ص) نمونه‌هایی از نرمش قهرمانانه در قرآن است.
۵. مهم‌ترین مبانی نرمش قهرمانانه در قرآن شامل: اسلام دین صلح و دوستی است، رویکرد هدایتی و جاذبه اسلام، پیامبر گرامی اسلام مظهر رحمت الهی، به رسمیت شناختن سایر ملل و اقوام می‌باشد.

۶. شرایط حاکم بر نرمش قهرمانانه عبارتند از: اصلاح وضعیت نامطلوب، شجاعت و دلیری، پرهیز از تندى و خشونت، حفظ عزت و اقتدار و آمادگی کامل نظامی.
۷. نرمش قهرمانانه دارای خط و مرزهای خاص خود است: پایبندی به اصول، رعایت حکمت و مصلحت، شناخت سیاست‌های کلان دشمن.
۸. با توجه به آیه ۸۲ سوره انعام، مهم‌ترین اثر و برکت نرمش قهرمانانه را می‌توان در امنیت و هدایت خلاصه نمود.

فهرست منابع

- قرآن کریم.
- نهج‌البلاغه.
- آل یاسین، راضی، صلح الحسن(ع)، مترجم: سید علی خامنه‌ای، تهران: آسیا، ۱۳۶۵.
- ابن بابویه قمی، ابو جعفر محمد، من لا یحضره الفقیه، تهران: صدوق، ۱۳۶۷.
- بحرانی، سید هاشم، البرهان فی تفسیر قرآن، تهران: مؤسسه بعثت، ۱۳۷۸.
- پیشوایی، مهدی، سیره پیشوایان، قم: مؤسسه امام صادق(ع)، ۱۳۷۹.
- جوادی آملی، عبدالله، اخلاق کارگزاران در حکومت اسلامی، قم: رجا، ۱۳۶۶.
- جوادی آملی، عبدالله، تفسیر تسنیم، قم: اسراء، ۱۳۹۳.
- طباطبایی، سید محمدحسین، تفسیرالمیزان، محمدباقر موسوی همدانی، قم: جامعه مدرسین، ۱۳۶۸.
- غزالی، محمد بن محمد، المستصفی من علم الاصول، ریاض: مکتبه الرشد، ۱۴۲۹ق.
- مطهری، مرتضی، آشنایی با قرآن، قم: صدرا، ۱۳۹۱.
- مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، قم، تهران: صدرا، ۱۳۶۸.
- <http://farsi.khamenei.ir/>
- <http://www.tebyan.net/>
- <http://www.tasnimnews.com/>
- www.tabnak.ir/
- www.farsnews.com